

Proiect al Fundației Germane pentru Cercetare (DFG):
„Dinamica lingvistică în statul național multiethnic: studiu de caz - Moldova“

Coordonator de proiect: Prof. Dr. Jürgen Erfurt, Institutul de Limbi și Literaturi Romanice, Universitatea Goethe, Frankfurt/Main;

Membrii echipei de proiect:

Dr. Vasile Dumbrava, Institutul de Limbi și Literaturi Romanice, Universitatea Goethe, Frankfurt/Main; Moldova-Institut Leipzig;
Anna Weirich, M.A., Institutul de Limbi și Literaturi Romanice, Universitatea Goethe, Frankfurt/Main

Colaborări:

Prof. Dr. Igor Șarov, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

Durata proiectului: Iunie 2010 – Mai 2013

Sinteza proiectului

Destrămarea Uniunii Sovietice a declanșat în statul multilingv Republica Moldova o mișcare de naționalizare pe bază lingvistică, în cadrul căreia sub conducerea elitei politice și intelectuale moldovenești și pe principiul „O limbă – o națiune“, s-a încercat o distanțare față de predominanța limbii ruse și a rusofonilor existentă până atunci. Aceste procese de naționalizare s-au confruntat și se confruntă cu o altă realitate lingvistică, socială și geopolitică. Limba rusă reprezintă în continuare un mare avantaj pe piața lingvistică din Moldova. Procesul concomitent de etnicizare a minorităților lingvistice duce la răspândirea limbilor respective (ucraineană, bulgară, găgăuză) și la modernizarea lor. În plus, prin procesele de transnaționalizare ce se observă și la nivel global, limba engleză și franceză, cât și limbile vehiculare ale țărilor de destinație pentru migranți, câștigă și ele în importanță.

Obiectivul acestui proiect socio-lingvistic este acela de a observa ce înseamnă monolingvismul pe de o parte și multilingvismul pe de alte parte, în raport cu procesele de renaționalizare și de transnaționalizare, de a observa cum valorifică actorii din instituțiile cercetate resursele lor lingvistice și care sunt procesele de incluziune/excluziune lingvistică puse în mișcare și cum sunt abordate limitele lingvistice în spațiul social.

Cercetarea se bazează pe metode etnografice de colectare a datelor (interviuri, observație participativă) și se concentrează pe analiza și interpretarea sociolingvistică a relațiilor lingvistice. Colectarea datelor se realizează prin studii de caz cu privire la monolingvism în limba română/moldovenească – mai ales în armată – și multilingvism – mai ales în comunitățile minoritare de ruși, ucrainieni, bulgari și găgăuzi.

Deziderate

În timp ce în Europa de Vest și America de Nord, de ceva vreme, se discută politica lingvistică, monolingvismul și multilingvismul în raport cu procesele de transnaționalizare și globalizare, și acestea sunt obiecte ale cercetării analitice și aplicate, în Republica Moldova acest domeniu, mai ales în sensul de analiză socială critică, nu a jucat până acum un rol predominant, chiar dacă reprezintă un domeniu major de conflict. Privind din sens opus, interesul de cercetare pentru Moldova și legăturile lingvistice din această regiune stă oarecum în umbră în Europa de Vest și America de Nord, inclusiv în cazul cercetătorilor germani specializați în Limbile Romanice, așa încât până la momentul de față nu există studii cuprinzătoare pe această temă.

Obiectivul general

La baza proiectului de cercetare se află examinările practicii și politicii lingvistice ale actorilor în context instituțional și social. Obiectivul este acela de a observa ce înseamnă pentru ei monolingvismul și multilingvismul în raport cu procesele de renaționalizare și transnaționalizare și cum sunt valorificate resursele lingvistice pentru a se poziționa pe piață la nivel național și transnațional.

Linii de cercetare și studii de caz

Studiile noastre empirice și calitative se bazează pe două linii de cercetare:

I Multilingvism

Prima linie de cercetare se concentrează pe multilingvism în comunitățile minoritare. Pe baza unor examinări ale comunității minoritare a) ruse, b) ucrainiene, c) bulgare și d) găgăuze, va fi cercetat felul în care multilingvismul este abordat și practicat, precum și transformarea reprezentărilor și repertoriilor lingvistice, pentru a înțelege modul în care cadrul național impune diferite criterii de excludere și oferă în același timp condiții pentru strategii lingvistice divergente.

- a) Minoritatea rusă, reprezentând în trecut grupa socioculturală dominantă, nu a fost nevoită să dezvolte un repertoriu și competențe lingvistice în limba română, rămânând așadar o minoritate monolingvă. Pe măsură ce statutul minoritar cantitativ se apropie celui calitativ, se poate observa un fenomen de polarizare: pe de o parte câștigă teren spațiile monolingve rusești ce se opun politicilor naționale privind minoritățile, iar pe de altă parte iau amploare bilingvismul și multilingvismul incluzând și limba română/moldovenească.
- b) Minoritatea ucraineană, reprezentând cea mai numeroasă minoritate lingvistică, s-a considerat mult timp expusă la o dublă minorizare: pe de o parte din cauza răspândirii limbii române/moldovenești ca limbă de stat, și pe de altă parte ca urmare a deprecierei limbii ucrainiene de către rusofoni și hegemonia acestora, ceea ce a dus la o puternică asimilare a ucrainenilor în comunitatea rusească. La momentul actual, limba ucraineană se extinde mai mult prin orientarea sa către naționalismul ucrainean consolidat.
- c) Minoritatea bulgară s-a orientat de asemenea în mare parte către limba rusă, care de multe ori este văzută ca prima lor limbă. Prin intensificarea contactelor culturale și politice, ca de exemplu între Universitatea din Taraclia și Guvernul bulgar, reorientarea către cultura bulgară devine tot mai atractivă, iar odată cu intrarea Bulgariei în Uniunea Europeană în 2007, și cererea de pașaport bulgar (și implicit pașaport UE) este o opțiune mult mai interesantă. Rămâne de cercetat în ce măsură această situație conduce la o restructurare a repertoriului lingvistic în cadrul minorității bulgare. Cel puțin în cazul tinerei generații se observă în același timp o răspândire consecventă a cunoștințelor de limbă română/moldovenească.
- d) Membrii minorității găgăuze se află într-o situație total diferită, deoarece datorită unui aranjament federalist, aceștia beneficiază din 1994 de un grad ridicat de autonomie, care oferă în același timp cadrul necesar pentru stabilirea unei baze solide a limbii gagauze și a unor contacte culturale și economice cu Turcia. Dacă până la acel moment a predominat diglosia găgăuză-rusă, legată de teama de a deveni grup minoritar ca urmare a răspândirii naționalismului moldovenesc pe bază lingvistică, în ultima vreme se poate observa o asimilare și o valorificare a limbii române/moldovenești.

II Monolingvism

Cea de-a doua linie de cercetare se concentrează pe monolingvism, mai ales cu privire la practica lingvistică din instituțiile de stat.

În Moldova, armata joacă un rol cheie în contextul naționalismului lingvistic. Din perspectiva sociolingvistică, se poate observa cum utilizarea limbii ruse ca limbă unică a fost înlocuită de limba română/moldovenească. Însă acest lucru nu reprezintă doar o modificare lingvistico-instituțională și o detașare geostrategică, ci și procese de restructurare a repertoriului lingvistic, de răspândire și de modernizare a varietății lingvistice respective în contextul instituțional, cu consecințe semnificative la nivel individual și social.

Interese de cercetare și puncte de bază teoretice

Punctul de plecare al analizei critice îl reprezintă ideea conform căreia discursurile sunt modalități de interacțiune la nivel lingvistic și social, iar această interacțiune are o importanță deosebită la construcția realității sociale. Scopul analizei este acela de a identifica relația dintre resursele lingvistice și interacțiunea lingvistică, așadar se pleacă de la ideea că indivizii cu resurse lingvistice diferite sunt activi pe mai multe „piețe” lingvistice, unde resursele lor, înțelese ca și capital lingvistic (Bourdieu), le aduc anumite profite. În același timp, regulile de piață reprezintă cadrul pentru procese de negociere și confruntări, așa încât indivizii și grupele au deschise diferite opțiuni de negociere, prin care resursele lingvistice sunt introduse și exploatate în funcție de situație. Analiza critică de discurs poate așadar contribui la identificarea unor strategii prin care regulile pieței lingvistice, predominant influențate de naționalismul de tipul „o națiune - o limbă”, sunt legitimate sau, respectiv, puse sub semnul întrebării. După principiul său de funcționare, monolingvismul se opune multilingvismului și prezenței minorităților lingvistice mai mari, ale căror strategii de management al conflictului, de acomodare sau de punere sub semnul întrebării al naționalismului în relație cu cercetarea multilingvismului și contactul limbii au o importanță deosebită pentru acest proiect. La elaborarea modului de abordare a analizei trebuie mai ales luată în calcul cercetarea transnaționalismului, a cărui importanță a fost arătată la nivelul microproceselor din cadrul rapoartelor transnaționale dinamice, însă nu a fost încă demonstrată la nivelul relațiilor lingvistice.

Metode de cercetare și analiza datelor

Colectarea datelor pentru acest studiu calitativ urmărește metodele cercetării etnografice de teren. Punctul central al cercetării etnografice este observarea și interpretarea situațiilor cotidiene, cercetate în baza construcțiilor de realitate și de sens. Acest lucru înseamnă, în primul rând, că baza necesară pentru colectarea de date este coprezența cercetătorilor la activitățile grupelor cercetate. Acest mod de abordare este în general definit de conceptele „cercetare de teren” și „observare participativă”.

Pentru o abordare holistică a etnografiei, trebuie recunoscută complexitatea relațiilor sociale – membrii echipei de proiect se obligă însă în mod explicit să aibă o poziție reflexivă, care include și punerea sub semnul întrebării a parțialității rezultatelor produse și a propriei poziționări. Analiza nu poate reprezenta doar un pur proces introspectiv, ci ar trebui realizată mult mai mult la nivel intersubiectiv, ca urmare un aspect central al cercetării este lucrul în echipe cu membrii provenind din diferite medii sociale și culturale. La realizarea interviurilor vor lua așadar parte un membru al echipei de proiect de la Universitatea Goethe din Frankfurt am Main și cel puțin un student/doctorand din Moldova.

1. Observarea participativă

În acest sens, observarea participativă trebuie să aibă loc în cadrul instituțiilor, organizațiilor și asociațiilor selectate. În faza de explorare a proiectului, vor fi contactate diferitele asociații și organizații care se ocupă de cererile și interesele cererile membrilor aparținând uneia din

cele patru minorități cercetare în acest proiect. Pentru fiecare grupă vor fi așadar selectate una sau două organizații, pe care cercetătorii le vor observa pe o perioadă mai lungă de timp (una-două săptămâni). Echipele formate din două persoane se vor afla în încăperile instituțiilor respective, vor observa activitățile cotidiene și practica lingvistică a persoanelor implicate în diverse situații, vor însoți reprezentanții instituțiilor pe parcursul activităților lor, etc. Observarea va fi documentată în scris, și eventual înregistrată pe bandă.

2. *Interviuri*

Pentru fiecare studiu de caz sunt prevăzute circa 15-20 de interviuri. În etapele de observare vor fi identificate persoanele din cadrul instituției relevante pentru a fi intervievate. La recrutarea persoanelor trebuie avut în vedere ca acestea să aibă bagaje biografice diferite. De exemplu, foarte important este aspectul temporal, referitor la momentul când s-a produs socializarea educațională, profesională și lingvistică a persoanei respective, precum și aspectul local, referitor la locurile unde a studiat, muncit sau locuit în diferitele etape de socializare lingvistică.

Pe lângă persoanele aparținând mediului minoritar, trebuie intervievate de asemenea și persoanele din mediul public (oficial), ca de exemplu un reprezentant al Biroului pentru Relații Interetnice. Pe de o parte, datele generate în acest fel reprezintă o sursă directă a limbii vorbite în mediul multilingv, și pot pot așadar oferi informații cu privire la repertoriul lingvistic, dar și la “piețele” lingvistice (în sensul conceptului lui Bourdieu), la nivelul cărora se produce interacțiunea lingvistică. În acest context poate fi utilă realizarea unor interviuri în grup.

Pe de altă parte, aceste discuții trebuie să evidențieze dimensiuni situative, funcționale și mediale ale repertoriului lingvistic, adică să arate care funcții comunicative îndeplinesc formele lingvistice diferite (limbi, varietăți lingvistice, limba scrisă, utilizarea orală a limbii) pentru persoanele intervievate. Biografiile lingvistice oferă astfel informații cu privire la cadrul în care s-a produs formarea lingvistică. Aici este de asemenea interesant de cercetat care sunt ideologiile lingvistice și evaluările practicii lingvistice care au influențat procesele de dezvoltare a repertoriului lingvistic în cazul indivizilor și grupelor cercetate.

3. *Analiza documentelor*

Pentru studiul empiric este necesară o documentare cuprinzătoare. Din corpul de texte poate face parte orice tip de document care poate să ofere informații cu privire la istorie, programatică, modul de funcționare și discursurile purtate în cadrul fiecărei instituții cercetate. Acesta poate fi completat prin perspectiva mass-mediei, ce include comunicate de presă, reportaje publicate pe internet la televizor sau la radio, care se referă la instituția în cauză. Aceste documente vor fi în primul rând codate analitic corespunzător întrebărilor din fiecare parte de proiect, apoi vor fi evaluate și interpretate în cadrul întrebărilor de cercetare socio-lingvistice.

Colaborări:

Proiectul este realizat în colaborare cu partenerii de la Universitatea de Stat din Moldova și oferă posibilitatea unei calificări pentru tinerii cercetători din domeniul teoriilor și metodelor de cercetare sociolingvistică și din domeniul cercetării empirice și calitative concrete a problemelor legate de multilingvism și minorități naționale și lingvistice din Republica Moldova.